

Op zoek naar de wortels van de globale wereld: globalisering als historisch verhaal.

Jan-Frederik Abbeloos

Eric Vanhaute

Vakgroep Geschiedenis / Onderzoeksgroep Communities, Comparisons, Connections
Universiteit Gent

Hedendaagse wereldgeschiedenis, of *global history*, wordt soms vertaald als de geschiedenis van globalisering. Maar wat betekent globalisering en hoe kan het bestudeerd worden? De enorme populariteit van het concept doet soms vergeten dat globalisering (of mondialisering) een neologisme is, in de jaren 1980 gepopulariseerd als een verwijzing naar de versnelde internationalisering van de financiële sector. In de jaren negentig werd globalisering een *buzzword*, een koepelbegrip om de maatschappelijke transitie in het laatste kwart van de 20ste eeuw te benoemen. Meer nog, globalisering groeide uit tot een veralgemenend containerbegrip dat ambieerde alle historische processen van toenemende interactie en interconnectie samen te brengen. Dit essay gaat dieper in op de vraag wat we kunnen verstaan onder globalisering, en meer in het bijzonder, wat de historische draagwijdte is van het concept. Wat leert wereldgeschiedenis ons over globalisering en is het een zinvol concept om maatschappelijke veranderingen mee te duiden?

Op zoek naar een definitie

Algemeen verwijst het concept globalisering naar het 'kleiner' worden van de wereld, of in meer geleerde termen, naar een compressie van tijd en plaats. Globalisering impliceert zo een systematische reductie van grenzen. Hier wordt eerst en vooral gewezen op het vervagen van economische grenzen, en dus op de grotere schaal van markten voor goederen, kapitaal en arbeid. In deze betekenis werd globalisering voor het eerst gebruikt in het tijdschrift *The Economist* in 1959. De doorbraak van het begrip kwam er dertig jaar later, na de val van de Berlijnse Muur en de doorbraak van het commerciële internet in 1989. Beide gebeurtenissen leken in de daaropvolgende jaren een nieuwe wereld te creëren, waarin niet alleen economische grenzen sneuvelen, maar ook andere 'stromen' (flows) van kennis, informatie, ideeën, waarden en geloof breder en meer intens zouden worden. Dit verkleinen van de wereld is dus, ogenschijnlijk paradoxaal, het gevolg van een groeiproces, waarbij er steeds meer intermenselijke verbindingen ontwikkelen op een steeds groeiende schaal. De hedendaagse globalisering duidt het eindpunt aan van dit groeiproces, waarbij de groei van markten en stromen uiteindelijk het hele oppervlak van de aarde omvat. Klassieke voorbeelden van dit globaliseringsproces zijn de groeiende menselijke mobiliteit en de mogelijkheid tot wereldwijde communicatie. Beide voorbeelden wijzen meteen op het belang van technologische ondersteuning voor dit proces, zowel bij transport (vliegtuig, hoge snelheidstrein) als bij communicatie (internet, draadloze telefonie).

Globalisering is echter meer dan alleen toegenomen interactie (meer vormen, meer snelheid, meer volume). Het begrip verwijst ook naar de groeiende impact van deze contacten op het sociale en individuele leven. Een van de meest populaire beelden van globalisering is dan ook deze van de wereld, mijn dorp, of van een plaatsloze wereld waar geografie, letterlijk de 'plaats op de wereld', minder determinerend wordt in vergelijking

met de 'globale ruimte' waarin contacten plaatsvinden. Opnieuw bieden de elektronische media een treffende illustratie. Vooral het internet lijkt de belofte van een 'global village' in zich te dragen, waar eenieder een virtuele identiteit kan ontwikkelen in contact met andere internauten, en dit naast de identiteit die vorm krijgt binnen het sociale netwerk van de lokaliteit (dorp, stad, werk, voetbalclub). De contacten binnen cyberspace zijn reëel maar minder tastbaar, verbinden mensen over continenten heen, maar altijd via een 'interface', nooit rechtstreeks 'face to face'.

Globalisering gaat dus over interactionele schaalvergroting en toegenomen impact van deze interactie op het sociale en individuele leven. Maar in welke mate en waarom? Kunnen we meten in hoeverre interactie en impact zijn toegenomen? En kunnen we verklaren waarom interactie en impact zijn toegenomen? Wat betreft het meten van de interactie heeft een groep auteurs onder leiding van David Held in 1999 getoond dat globalisering kan gemeten worden volgens vier dimensies:

1/ *Extensity*: de uitgestrektheid van netwerken.

2/ *Intensity*: de intensivering van de relaties en sociale contacten.

3/ *Velocity*: de snelheid van de stromen en contacten.

4/ *Impact*: de invloed van de interconnecties.

Een toenemende globalisering impliceert bijgevolg een vergroting, een verdichting, een versnelling en een grotere impact van connecties en netwerken, tot op het globale niveau. Indien de vier meters hoge scores tonen, kan er gesproken worden van *thick globalization* (in tegenstelling tot *thin globalization* waarbij een ruimtelijke groei van netwerken niet gepaard gaat met een grotere intensiteit, snelheid en impact). Om een simpel voorbeeld te geven, de aanleg van de Kanaaltunnel werk globaliserend maar minder dan de aanleg van een nieuwe luchthaventerminal in Zaventem. Het uitvaren van de Santa Maria van Christoffel Columbus staat volgens velen symbool voor de start van een (eerste) globaliseringsgolf. De snelheid hiervan is echter heel wat trager en de schaal minder uitgebreid dan het globaliseringsoffensief tijdens de imperialistische 'scrambles' in het laatste kwart van de 19de eeuw. De moeilijkheid om globalisering te meten, heeft geleid tot redelijk wat onenigheid onder wetenschappers bij het appreciëren van de sociale transformaties vroeger en nu. Dit geldt a fortiori voor de laatste twintig jaar, de periode die aanving met de val van de Berlijnse Muur, en waarin de wereld niet langer leek op een lappendeken van Staten die behoorden tot de Eerste, Tweede of Derde Wereld, en globalisering als begrip furor maakte.

We onderscheiden drie opinies. De zogenaamde *hyperglobalisten* benadrukken het unieke karakter van de huidige tijd. Dat waardeoordeel wordt niet zozeer bepaald door te kijken naar de impact van globalisering op individuen, maar op de Staat. Het idee is dat staten een ondergeschikte rol te spelen hebben in de nieuwe globaliserende wereld. Vooral de mondiale economie wordt daarbij geïnterpreteerd als een sfeer die de regels bepaalt waaraan Staten moeten voldoen. Aangezien geld en bedrijven in toenemende mate mobiel zijn, en Staten natuurlijk niet, gaat de logica dat Staten er alles aan doen om dat geld en die bedrijven binnen hun grenzen te houden. Om belastingen te kunnen heffen moeten Staten dus eerst en vooral belastingen verminderen en een fiscaal en juridisch regime ontwikkelen waarop bedrijven kunnen 'vertrouwen', en dat betere voorwaarden schept dan het buitenland. Globalisering maakt op deze manier volgens de pessimisten een einde aan de welvaartstaat en de sociale democratie, bij uitstek 20ste-eeuwse nationale processen.

Optimisten wijzen er dan weer op dat Staten een historisch relict zijn doordat zij als enigen onaangepast zijn aan de nieuwe, globaliserende condities. De oplossing kan volgens hen niet liggen in het terugschroeven van globalisering aangezien dit onmogelijk wordt geacht en anderzijds omdat door de meer intensieve contacten tussen verschillende culturen nationale spanningen verdwijnen. Op deze manier kan een 'global community' de motor zijn van een betere en minder ongelijke wereld.

De sceptici geloven niet in het vermeende revolutionaire karakter van de hedendaagse globalisering. Ze hebben daartoe een aantal argumenten. Ten eerste is de hedendaagse globalisering niet nieuw en gaan lange-afstandshandel en culturele uitwisseling ver terug in de tijd. Ten tweede zijn vele van deze processen, vandaag en gisteren, niet te interpreteren als globalisering, maar als regionalisering. De creatie van de Europese Unie toont dit aan. Binnen Europa is de mobiliteit van mensen en goederen duidelijk vergroot, versneld en versterkt. Maar tegelijk wordt de mobiliteit van mensen die in Europa een nieuw en beter leven zoeken actief belemmerd. Werkt Europa zo globalisering in de hand of tegen? Ten derde geloven sceptici niet in het verdwijnen van de Staat als regulerend en organiserend instituut. Integendeel, de vraag naar de creatie van nieuwe, weliswaar kleinere, Staten in verschillende regio's zoals de Balkan, Oost-Bolivië, Noord-Italië of Vlaanderen, laat zien dat staatsvormingsprocessen zeer actueel zijn. Ook alle supra- of multinationale instituten zoals de VN, Wereldbank of Wereldhandelsorganisatie bestaan bij gratie van de brede nationale ondersteuning van deze instituten. En tot slot spelen grote Staten als de Verenigde Staten van Amerika en China internationaal nog altijd de eerste viool op geopolitiek en economisch vlak.

De transformisten tenslotte kiezen voor de tussenpositie. De huidige globalisering creëert volgens hen nieuwe economische, politieke en sociale omstandigheden maar het is onduidelijk wat de impact van deze omstandigheden zal zijn op de macht van Staten. Belangrijk is dat deze transformisten globalisering zien als een historisch proces, dat doorheen de tijd van karakter verandert. De hedendaagse globalisering is dan niet volledig nieuw, zij verschilt wel wezenlijk van eerdere fasen van globale versnelling. Daarnaast benadrukken ze ook dat globalisering een multidimensioneel proces is dat een ongelijke impact heeft op verschillende delen van de wereld.

Deze verschillende posities ten opzicht van de uniciteit en impact van het globaliseringsproces zijn niet louter academisch maar ook politiek relevant. Het is duidelijk dat de voorstelling van globalisering als een onomkeerbare sociale transformatie die de macht van Staten uitholt en de macht van bedrijven en individuen vergroot, belangrijke gevolgen heeft voor politieke actie en analyse. Een invloedrijk intellectueel als Thomas Friedman heeft in meerdere boeken onderstreept hoe individuen en Staten geen andere keuze hebben dan zich aan te passen aan de nieuwe globale conditie. Anderen stellen de conceptualisering van globalisering als een onomkeerbaar proces in vraag. Met name omdat de politieke recepten die Friedman en de zijnen presenteerden ter aanpassing aan globalisering beter gekend zijn als de neoliberale consensus die tijdens de jaren tachtig werd beleden door onder andere Ronald Reagan en Margareth Thatcher en internationaal gepropageerd als de Washington Consensus. Die neoliberale doctrine, de mix van privatisering, deregulering en liberalisering leidt volgens de criticasters vooral tot zwakkere staten en een verlies aan politieke autonomie ten opzichte van bedrijven en bredere

financiële belangen. De oorzaak voor dit verlies aan politieke autonomie moet daarom niet gezocht worden in een anoniem, passief proces van globalisering, maar in de actieve neoliberale recepten die gelegitimeerd worden door het idee van een onomkeerbare globalisering. Dat is een belangrijke kritiek die vooral door de zogenaamde antiglobaliseringsbeweging op het eind van de jaren negentig werd ontwikkeld. Hoewel de antiglobaliseringsbeweging een vlag is die een zeer verscheiden lading dekt, wordt deze kritiek tegen de neoliberale consensus breed gedragen in de beweging. Daarom zien prominente stemmen binnen de beweging zoals Naomi Klein, Noreena Hertz of David Korten het globaliseringsverhaal vooral als een discours dat de groei van multinationale ondernemingen ondersteunt, het winstmotief als handelend principe legitimeert en welvaart laat primeren op welzijn. Globalisering staat binnen deze optiek synoniem voor kapitalistische groei, en de 'verwestering' van de wereld. Twee processen die men helemaal niet vanzelfsprekend of onomkeerbaar acht, maar wel onwenselijk.

De ideologische strijd over de invulling en appreciatie van globalisering toont meteen aan hoe voorzichtig wetenschappers dienen om te springen met het concept. Globalisering mag geen verhullend concept zijn voor een mix van maatschappelijke transitieën. Daarmee verliest de term alle betekenis. Dat risico heeft er voor gezorgd dat het globaliseringsconcept ondertussen al veel omzichtiger wordt benaderd door wetenschappers, en de populariteit van het begrip afneemt. Willen we het concept behouden, dan moet het dus verklaringen aanbieden, en de diverse belangen in het proces bloot leggen. In deze definitiestrijd kan een historische invalshoek nieuwe inzichten aanbrengen. Volgende vragen moeten dan worden beantwoord:

- a) Wanneer start het proces van globalisering? Welke schaal en intensiteit van interacties is nodig om van globalisering te kunnen spreken?
- b) Verloopt het historische proces van globalisering gestaag of is er een golfbeweging? Zijn er periodisering in de geschiedenis van globalisering?
- c) Wat is de plaats van de hedendaagse globalisering in het historische verhaal? Wat zijn de gelijkenissen, wat is nieuw? Hoe uniek is de hedendaagse globalisering?

Historiseren en verklaren van globalisering

Dit brengt ons bij de vraag naar het waarom achter globalisering. Waarom is er een vergroting, een verdichting, een versnelling en een grotere impact van globale connecties en netwerken? Daarbij hebben we de directe rol al aangestipt van nieuwe technologische revoluties, in de eerste plaats in transport en communicatie. Maar ook die revoluties komen niet zomaar tot stand in een sociaal vacuüm. Globalisering is eveneens, en misschien vooral een actief proces, gedragen door diverse sociale actoren met eigen agenda's en strategieën. De belangrijkste zijn (multinationale) bedrijven, kapitaalsgroepen, staten en politieke instellingen, cultureel-religieuze bewegingen en internationale drukingsgroepen zoals de antiglobaliseringsbeweging. Maar ook individuen spelen een grote rol door, zoals gezegd, het actief gebruiken van de technologische mogelijkheden in het 'globaliseren' van hun sociaal netwerk.

Wanneer we globalisering als actief proces willen begrijpen, stellen we niet alleen een waarom-vraag maar ook een wanneer-vraag. Aangezien globalisering een proces is, is de zoektocht naar de wortels en logica achter dit proces per definitie een historische studie. De

vraag naar het begin van het proces van globalisering is binnen de wereldgeschiedenis daarom een vraag van de eerste orde. Het antwoord bepaalt mee de wijze waarop heden en verleden met elkaar gerelateerd worden.

Samengevat vinden we in de literatuur de volgende vier opties die we verder kort uitdiepen:

- globalisering is 5000 jaar oud (sinds het ontstaan van de grote beschavingen)
- globalisering is 500 jaar oud (sinds het ontstaan van een (Westers) wereld-systeem)
- globalisering is 150 jaar oud (sinds de verspreiding van de Industriële Revolutie)
- globalisering is 30 jaar oud (sinds de crisis van de jaren 1970)

a) *Globalisering is 5000 jaar oud.* Deze benadering vertrekt van het neutrale model, globalisering als het 'zelfversterkend' proces van toenemende contacten tussen bevolkingsgroepen, of meer metaforisch, als een verdichting van het 'menselijke web'. Groeiende technologische mogelijkheden zijn de motor (waterkracht, windkracht, navigatie, stoom etc.). Het proces van globalisering valt dus samen met de 'beschavingsgeschiedenis', en heeft als begrip als dusdanig weinig verklarende kracht.

b) *Globalisering is 500 jaar oud.* Het ontstaan van globalisering valt hier samen met het ontstaan van het historisch kapitalisme, van een nieuw, vanuit Europa gegroeid wereld-systeem. Of zoals Karl Marx het heeft verwoord: "De ontdekking van goud en zilver in Amerika, de uitroeiing van de inheemse bevolking in de mijnen, de aanvang van de verovering en plundering van Oost-Indië, de verandering van Afrika in een wildpark voor de commerciële jacht op zwarthuiden, betekenen de dageraad van het tijdperk van de kapitalistische productie. Deze idyllische processen zijn de belangrijkste fasen in de oorspronkelijke accumulatie. Direct daarop volgt de handelsoorlog tussen de Europese naties, met de aarde als schouwtoneel." Anderen vatten het zo samen: de globale economie ontstaat samen met de Europese 'ontdekkingen' en een globale markt voor zilver. Dit nieuwe, moderne wereld-systeem is een expansief maatschappelijk stelsel, gegroeid uit een unieke combinatie van a) handelskapitalisme en b) een interstaten-systeem met koloniale expansie. Ontstaan als een concurrent van andere regionale systemen (het Ottomaanse rijk, Mogol-India, China, sub-Sahara, Midden-Amerika, het Inca-rijk), incorporeert het door Europa gedomineerde systeem op termijn alle andere, om zo in de 19de eeuw uit te groeien tot een waarachtig mondiaal geïntegreerd systeem. Deze globalisering is dus niet neutraal, maar is het gevolg van de agressieve expansie van één bepaald wereld-systeem. Motor van de expansie is de economische groei van het kapitalisme, met als belangrijkste brandstof de niet aflatende zoektocht naar goedkope arbeid, goedkope grondstoffen en nieuwe afzetmarkten. De economische expansie gaat samen met een heel eigen logica van territoriale expansie die vorm krijgt binnen een dubbel strijdperk:

a) Een strijd in de kern van het systeem: de strijd om de hegemonie. Hierdoor verschuift de kern, na competitie en strijd, van Noord-Italië in de 15de eeuw naar Holland in de 17de-18de eeuw, naar Groot-Brittannië in de 19de eeuw en naar de Verenigde Staten in de 20ste eeuw.

b) Een strijd in de periferie: de strijd om de kolonies. Aangezet in de 16de eeuw door de oude rijken Spanje en Portugal wordt de strijd in de 17de en 18de eeuw vooral uitgevochten door Holland, Frankrijk en Engeland. De 19de eeuw is met de nieuwe imperialistische golf het hoogtepunt in de koloniale wedloop. In de 20ste eeuw volgt onder impuls van de nieuwe

hegemonie (Verenigde Staten) de formele dekolonisatie, maar met een nieuwe globale strijd voor invloedssferen in de context van de Koude Oorlog.

Deze economische en politieke-territoriale expansie wordt gelegitimeerd door een evenzeer nieuw, universalistisch discours, waarbij waarden als beschaving en modernisering als universeel worden doorgegeven.

c) *Globalisering is 150 jaar oud.* Een globale wereld breekt pas door in de 19de eeuw, na de succesvolle Industriële Revolutie in Europa. Pas in deze eeuw wordt het Europese ontwikkelingsmodel de mondiale standaard. De idee dat modernisering maar kan slagen na het breken met het eigen verleden, en dit via een aantal maatschappelijke revoluties, voedt het nieuwe vooruitgangsgeloof. De geslaagde economische en politiek-sociale revoluties schragen het zelfbeeld van het Westen, met als kernwoorden: vooruitgang, technologie, rationalisering. Het nieuwe universalisme wordt samengevat in de leuze van de Franse Revolutie: vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid.

Deze veranderingen roepen ook nieuwe tegenstellingen in het leven, die minder in het discours van het vooruitgangsoptimisme terug te vinden zijn: arbeid versus kapitaal, individualisme versus grotere overheidscontrole, patriarchie versus individuele ontvoogding (vrouwen, kinderen), democratische principes versus sociale uitbuiting, universalisme versus racisme en ongelijkheid. De economische en ook territoriale groei van 19de-eeuws Europa wordt aangedreven door de sterke Britse hegemonie. Niet alleen wordt Groot-Brittannië na de Industriële Revolutie de 'workshop of the world', tevens beheerst zij grote delen van de aardoppervlakte, en bij uitbreiding de zeeën ('ruler of the waves'). Vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw taant de invloed van Groot-Brittannië en van Europa. Het economische zwaartepunt verschuift langzaam over de Atlantische Oceaan, en een toegenomen spanning binnen de Europese kern en de Europese periferie (kolonies) mondt in de eerste helft van de 20ste eeuw uit in twee vernietigende wereldoorlogen. De snelle veranderingsprocessen vanaf de jaren 1870 worden vaak gezien als het momentum van de 'eerste' grote globaliseringsgolf, en heeft vier belangrijke componenten. Ten eerste een imperialistische expansiegolf, een gevolg van een groeiende competitie tussen de Europese naties. Door de koloniale wedloop is omstreeks 1900 de directe greep van Europa op de wereld groter dan ooit. Ten tweede een buitenlandse investeringsgolf, door het stilvallen van de economische motor van de Industriële Revolutie in Europa (met bv. infrastructuurprojecten over de hele wereld). Ten derde het ontstaan van multinationale bedrijven, met het opzetten van filialen in het buitenland (vooral van oorsprong Duitse en Amerikaanse bedrijven). En ten slotte de implementatie van technische innovaties op het gebied van transport (stoomschepen, later de auto), communicatie (telegraaf, telefoon), en de uitbouw van infrastructuur over de hele wereld (spoorwegnet, tramlijnen, kanaalverbindingen zoals Suez en Panama).

De Eerste Wereldoorlog legt deze mondiale expansie bruusk stil. De decennia hierna met de grote crisis van de jaren 1930 en een toenemend nationalisme voeden een proces van 'de-globalisering'. De jaren na 1945 zetten een lange fase in van ongeziene economische expansie. Deze wordt gedragen door een grote groei in de wereldhandel, maar is toch vooral een gevolg van de (her)opbouw van nationale economieën (herstel van Europa, de opkomst van het Oostblok, de onafhankelijkheid van de kolonies). Voor een nieuwe fase in de globalisering is het wachten tot een nieuwe wereldcrisis.

d) *Globalisering is 30 jaar oud.* Deze visie stelt dat de recente mondiale verschuivingen (sinds de jaren 1970) uniek zijn, en niet vergelijkbaar met vroegere processen van toenemende

interconnectie. Het grote verschil is dat in het verleden de contacten plaats vinden binnen een politiek verbrokkelde wereld, tussen natiestaten. De staten (of andere politieke eenheden zoals rijken of culturen) blijven de basisschaal, alleen intensifiëren soms de relaties hiertussen. Op het einde van de 20ste eeuw valt in deze visie de staat als basisschakel in het mondiale systeem meer en meer weg, en zien we het ontstaan van natie-overkoepelende systemen. Vaak wordt een onderscheid gemaakt tussen processen van:

- Internationalisering: vanaf het ontstaan van de natiestaten. Betekent een toenemend contact tussen staten, zonder dat deze staten aan de macht en invloed verliezen, zelfs integendeel. De groei van de internationale handel vanaf de 16de eeuw past in dit concept.
- Multinationalisering: vanaf het einde van de 19de eeuw, met het ontstaan van multinationale bedrijven. Bedrijven organiseren zich meer en meer over de staatsgrenzen heen, waardoor goederen- en kapitaalstromen in toenemende mate door bedrijven, en niet door landen gestuurd worden. Deze bedrijven opereren wel binnen het internationale staten-systeem (met moederbedrijven en filialen).
- Globalisering: vanaf het einde van de 20ste eeuw, met de toename van wereldwijde stromen van kapitaal en informatie, zonder tussenkomst van de staat. Geld, maar ook goederen worden natieloos; een product wordt 'made in the world'. Beslissingen zijn niet meer geografisch traceerbaar of beïnvloedbaar. De nationale politiek verliest de greep op de economie.

De doorbraak van deze globalisering wordt algemeen in verband gebracht met een nieuwe crisis in het historisch kapitalisme. Vanaf het midden van de jaren 1970 koppelen kapitaalstromen zich meer en meer los van de 'productiesfeer' en richten ze zich op financiële beleggingen en speculatie (beurzen). Net zoals in de late 19de eeuw neemt de mobiliteit van kapitaal snel toe. Dit gaat samen met een neoliberale politieke revolutie in de Westerse wereld, waarin deregulering het nieuwe adagium wordt. Er is ten eerste een economische deregulering, met een toenemende druk op de 20ste-eeuwse sociale verzorgingsstaat, met een groeiende delokalisatie van bedrijven en met een kleinere impact van de georganiseerde arbeidersbeweging. Ten tweede is er een financiële deregulering, met het in *real time* beleggen van geld wereldwijd en een grotere onzekerheid (en grotere fluctuaties) op de kapitaalmarkten. Dit gaat samen met, ten derde, een politieke deregulering, met het verdwijnen van politieke zekerheden, zowel nationaal (de grote nationale partijen) als internationaal (de Koude Oorlog, bezegeld met de val van de Berlijnse Muur in 1989).

Deze hedendaagse, neoliberale globalisering is geenszins een neutraal proces. Zij situeert zich binnen een herstructurering van het mondiale kapitalistische systeem en wordt gedragen door een aantal zeer actieve actoren.

- De multinationale bedrijven en netwerken, waarin productie, verkoop en winst mondiale gegevens zijn geworden. Het delokaliseren van arbeid en productie (bedrijven) en het geografisch verschuiven van winsten is een dagelijkse bedrijfsstrategie. Nationale contexten spelen vaak niet meer mee.
- De nationale staten, die in de jaren 1980 massaal de kaart trekken van een neoliberale herstructurering. Door een zogenaamde 'ontvetting' wordt een aantal hefboomen van nationaal beleid uit handen gegeven, en alzo de economische

globalisering in de hand gewerkt. Daar staat tegenover dat de mobiliteit van mensen door de natiestaten steeds scherper aan banden wordt gelegd.

- Een nieuwe technologische, digitale revolutie vergroot de snelheid van uitwisseling van informatie, maar ook van kapitaal en digitale goederen.
- Kapitaalbezitters sturen meer dan ooit het geld de wereld rond op zoek naar nieuwe opbrengsten. Voor het overgrote deel gebeurt dit los van de 'reële' productiesfeer, dus los van investeringen in productie. De concentratie van massieve sommen geld in verzekering- en pensioenfondsen heeft dit proces versneld.

Deze versnellingen, schaalvergrotingen en dereguleringen hebben geleid tot een aantal financiële 'bubbles' en economische crisissen, waarvan deze van 2008-2009 voorlopig de laatste en meest intensieve was.

Globalisering is een historisch verhaal

Globalisering is geen neutraal begrip. We zagen dat globalisering gebruikt is geweest als een ideologisch breekijzer om nationale regulering en controle af te bouwen ten voordele van meer internationale economische mobiliteit. De hedendaagse globalisering staat dan synoniem voor een neoliberal politiek project, en veel minder als een onvermijdelijke, bijna natuurlijke (historische) evolutie. De kritiek hierop door de zogenaamde antiglobaliseringsbeweging heeft in belangrijke mate bijgedragen tot het herdenken van het globaliseringsconcept als ideologisch project. Misschien wel hierdoor is onder wetenschappers globalisering vooral gebruikt als een eerder neutraal, beschrijvend concept om groeiende intermenselijke en instiutionele verbanden aan te duiden doorheen de geschiedenis. Dit gebeurt weliswaar met de suggestie dat dit gen vrijblijvend proces is, aangezien deze verbanden uiteindelijk de wereld zullen omspannen, steeds meer mondiaal zullen zijn. Globalisering is ook om die reden bekritiseerd geweest als een te beperkt concept dat belet om in te zien dat niet alle contacten en verbanden de wereld omspannen en dat niet iedereen op een gelijke manier deelneemt aan deze contacten. De beste manier om dit actief te onderzoeken en de waarde van het concept te testen, is door het te historiseren. Door de evolutie in de extensiviteit, intensiviteit, snelheid en impact in globale interconnecties te onderzoeken in tijd en ruimte kan men ondervinden hoe sterk het proces is en hoe dit proces moet verklaard worden. Met andere woorden, globalisering is een historisch verhaal. De brede contouren van dit verhaal zijn onderhand duidelijk. Het is moeilijk om de rol te minimaliseren van de koloniale en commerciële expansie tijdens de lange 16de eeuw, de industriële en imperialistische expansie in de late 19de eeuw, en de globale financiële expansie in de late 20ste eeuw. Verschillende historici mogen het ene versnellingsmoment al meer naar waarde schatten dan het andere, elke periode heeft bijgedragen tot het vervullen van de technologische, politieke en culturele voorwaarden die ons toelaten om vandaag een muisklik verwijderd te zijn van de 'global village'. Die 'ons' slaat daarbij niet op de mensheid. De spijtige paradox van de recente geschiedenis is dat het globale dorp een uitermate ongelijke ruimte is, met aan de ene kant een zeer welvend dorpsplein en daarrond een heuse 'planet of slums'. Een minderheid aan rijke wereldburgers kan zich comfortabel bewegen in de wereld, die voor hen echt kleiner wordt. Maar het grootste deel van de mondiale bevolking heeft nog steeds geen toegang tot internet en goedkope vliegtuigtickets, laat staan dat ze de toestemming krijgen om naar het Westen te reizen. In 2009 hebben meer dan een miljard mensen dagelijks honger en meer dan twee

miljard mensen hebben geen toegang tot basis sanitaire voorzieningen. Voor die mensen blijft de (sociale en territoriale) mobiliteit uitermate klein en het leven sterk lokaal verankerd. Gegeven de centrale rol van industriële, financiële en imperialistische expansie in het globaliseringsproces rijst de vraag in hoeverre die ongelijke ontwikkeling die achter globalisering schuil gaat geen centraal onderdeel van dit proces is. En in hoeverre de term globalisering niet eerder blind maakt voor deze ongelijkheid dan ze bloot legt. Die vragen zijn zowel politiek als wetenschappelijk van cruciaal belang. Ze zijn terug te brengen tot de tegenstelling tussen convergentie of divergentie. Staat globalisering (of de expansie van het hedendaagse mondiale economische systeem) voor een meer eengemaakte wereld, met kleinere verschillen en meer gelijkheid (convergentie)? Of groeien we in de 'kleinere' wereld meer uit elkaar (divergentie)? Indien zo, zijn die verschillen terug te brengen tot economische ongelijkheid, of ontstaan er (ook) nieuwe cultuurblokken, beschavingen die onvermijdelijk zullen botsen? Dit debat, deze controversen wordt gevoerd in vier grote domeinen, in vier hedendaagse strijdperken. Telkens is de vraag op welke wijze nieuwe evenwichten kunnen worden gevonden voor de nog jonge 21ste eeuw: 1) een nieuw evenwicht tussen oude en nieuwe politieke blokken (wat met de groei van de opkomende economieën?), 2) een nieuw evenwicht tussen Staat en kapitaal (economische markt en politieke regulering), 3) een nieuw evenwicht tussen welvaart en welzijn (productie en draagkracht), maar vooral 4) een nieuwe verhouding tussen rijk en arm (het dichten van de mondiale kloof). Dat globalisering staat voor een nieuwe maatschappelijke versnelling is duidelijk. Dat dit niet automatisch leidt tot een meer gelijke, vreedzame wereld eveneens. Aangezien globalisering een actief proces is, bepalen menselijke keuzes in grote mate hoe de toekomstige wereld er uit zal zien.

Aanbevolen literatuur

J.-F. Abbeloos, "Antiglobalization Movement." In *Encyclopedia of Business in Today's World*, samengesteld door Charles Wankel en Geoffrey J. Golson. Sage, 2009.

J.-F. Abbeloos, *Le Grand Détour de Force: The Globalization Hype (1989-2009)*. Working paper verkrijgbaar bij auteur.

G. Arrighi, *The Social and Political Economy of Global Turbulance*. New Left Review, 2003.

G. Arrighi, B. Silver (ed.), *Chaos and Governance in the Modern World System*. University of Minnesota Press, 1999.

A.K. Bagchi, *Mankind and the Global Ascendancy of Capital*. Rowman and Littlefield, 2005.

J. Bhagwati, *In Defense of Globalization*. Oxford University Press, 2004.

M.D. Bordo, A.M. Taylor, J.G. Williamson (eds.), *Globalization in historical perspective*. University of Chicago Press, 2003.

F. Cooper, *What Is the Concept of Globalization Good For? An African Historian's Perspective*. African Affairs, 2001.

M. Davis, *Planet of Slums*. Verso, 2006.

P. Dicken, *Global shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21ste Century*. Sage, 2003.

T. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization* New York. Anchor Books, 2000.

D. Held, A. McGrew, D. Goldblatt en J. Perraton, *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Polity Press, 1999.

P. Hirst, G. Thompson. *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Polity Press, 1996.

A.G. Hopkins (ed.), *Globalization in World History*. Norton, 2002.

A. Maddison, *Monitoring the World Economy, 1820-1992*. OECD, 1995.

A. Maddison, *Contours of the World Economy 1-2030 AD. Essays in Macro-Economic History*. Oxford University Press, 2007.

K. O'Rourke, J. Williamson, *Globalization and History. The Evolution of a Nineteenth Century Atlantic Economy*. MIT Press, 2001.

P. Rivoli, *The Travels of a T-shirt in the Global Economy. An Economist Examines the Markets, Power, and Politics of Trade*. John Wiley & Sons, 2005.

J.T. Roberts, A. Hite (eds), *From modernization to globalization. Perspectives on Development and Social Change*. Blackwell, 2000.

D. Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* Institute for International Economics, 1997.

J. Rosenberg, *The Follies of Globalisation Theory*. Verso, 2002.

E. Vanhaute, *Wereldgeschiedenis. Een Inleiding*. Academia Press, 2008.